

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآن و حدیث

موضوع:

علل موفقیت پیامبر (ص) در تبلیغ و نفوذ در دلها
از دیدگاه قرآن کریم

استاد راهنما:

دکتر جواد پور روستایی

نگارنده:

مریم خالویی

بهمن ۹۸

چکیده

تبلیغ در آیات قرآن از جایگاهی ویژه برخوردار است. منظور از تبلیغ بیان عقاید دینی و رساندن آن به قلب مخاطب، بگونه ای که تغییر در عقیده و رفتار صورت گیرد. نوشتار حاضر عوامل موفقیت پیامبر اسلام که دارای اصول و روش های کاربردی مؤثری بوده مطرح کرده و در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل اول به کلیات و تعاریف مفاهیم پرداخته شده و در فصل دوم به تبیین اخلاق فردی و اجتماعی و نقش آن در تبلیغ و در فصل سوم به تبیین ویژگی محتوای پیام تبلیغی و در فصل چهارم نیز تبیین اصول و روش های تبلیغی را مورد بحث قرار داده است و اهدافی چون تغییر و تحول مثبت در عقاید و رفتار را در مخاطبان دنبال می کند. روش تحقیق بصورت توصیفی - تحلیلی است زیرا به توصیف و تحلیل مطالب پرداخته شده است و روش جمع آوری مطالب، کتابخانه ای است.

آنچه از این نوشتار حاصل شده این است که موفقیت نبی مکرم اسلام در تبلیغ دین، بر پایه مبانی اخلاق فردی و اجتماعی که بر گرفته از آیات قرآنی بوده و همچنین پیام تبلیغی ایشان از محتوای عمیق و قدرت نفوذ بالایی برخوردار بوده که این محتوا نیز نشأت گرفته از قرآن کریم بوده علاوه بر آن، حضرت در تبلیغ خود از اصول و روش های قرآنی استفاده نموده که مجموعه این موارد سبب ارتباطی مؤثر میان حضرت و مردم آن عصر گردیده است. بکارگیری و رعایت این ظرافت ها از سوی مبلغان نقش بسزایی در تغییر عقاید و رفتار مخاطبان دارد.

واژگان کلیدی: تبلیغ، قرآن، اخلاق، مبلغ، اصل، روش.

الملخص

التبليغ لها مكانة خاصة في آيات القرآن. الغرض من التبليغ هو التعبير عن المعتقدات الدينية و إحضارها إلى قلب الجمهور، بحيث يكون هناك تغيير في المعتقد والسلوك. تتناول هذه الأطروحة عوامل نجاح نبي الإسلام، التي لها مبادئ فعالة وأساليب عملية، وهي منظمة في أربعة فصول. في الفصل الأول، نوقشت عموميات وتعريف المفاهيم، في الفصل الثاني، شرح الأخلاق الفردية والاجتماعية و دورها في التبليغ، في الفصل الثالث، تم شرح محتوى رسالة التبليغ، وفي الفصل الرابع، تمت مناقشة مبادئ وأساليب التبليغ. وتسعى إلى تحقيق أهداف مثل التغيير الإيجابي في المعتقدات والسلوك لدى الجمهور. طريقة البحث وصفية تحليلية لأن المحتوى قد تم وصفه وتحليله وطريقة جمع المحتوى هي المكتبي.

وخرج من هذه الأطروحة أن نجاح نبي الإسلام في نشر الدين مبني على مبادئ الأخلاق الفردية والاجتماعية المستمدة من الآيات القرآنية، و رسالته التبليغية لها مضمون عميق و نفوذ كبير ينبع أيضا من القرآن الكريم بالإضافة إلى ذلك ، استخدم النبي المبادئ و الأساليب القرآنية في تبليغه، و أدى الجمع بين هذه الحالات إلى ارتباط فعال بين النبي وأهل ذلك الوقت. يلعب استخدام و ملاحظة هذه التفاصيل الدقيقة من قبل المبشرين دورًا مهمًا في تغيير آراء و سلوك الجمهور.

الكلمات الرئيسية: التبليغ ، القرآن ، الأخلاق ، المبلغ ، المبدأ ، المنهج.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	۱-۱ کلیات
۲	۱-۱-۱ بیان مسئله
۳	۲-۱-۱ پیشینه تحقیق
۷	۳-۱-۱ ضرورت تحقیق
۸	۴-۱-۱ اهداف و کاربردها
۸	۵-۱-۱ سؤال‌های تحقیق
۸	۶-۱-۱ فرضیه‌های تحقیق
۹	۷-۱-۱ روش تحقیق
۹	۸-۱-۱ ساختار تحقیق
۱۰	۱-۲ تعاریف مفاهیم
۱۰	۱-۲-۱ مفهوم شناسی لغوی
۱۱	۲-۲-۱ مفهوم شناسی اصطلاحی
۱۳	۳-۲-۱ تفاوت دعوت و تبلیغ
۱۴	۴-۲-۱ تفاوت تبلیغ با امر به معروف و نهی از منکر
۱۵	۵-۲-۱ عناصر تبلیغ
۱۶	۶-۲-۱ اهمیت و ضرورت تبلیغ
۱۹	۷-۲-۱ تبلیغ در قرآن کریم
۲۰	۸-۲-۱ تبلیغ در روایات
۲۲	۹-۲-۱ وظایف مبلغ
۲۴	۱۰-۲-۱ اهداف تبلیغ
۲۶	فصل دوم اخلاق تبلیغی پیامبر (ص)
۲۷	۱-۲ اخلاق فردی مؤثر در تبلیغ
۲۷	۱-۱-۲ تقوا
۲۷	۱-۱-۲-۱ تقوا در لغت و اصطلاح
۲۹	۲-۱-۲ تأثیر تقوا در تبلیغ
۳۳	۲-۲-۱ اخلاص

۳۳	..... ۱-۲-۲ اخلاص در لغت و اصطلاح
۳۴	..... ۲-۲-۲ تأثیر اخلاص در تبلیغ
۳۷	..... ۳-۱-۲ توکل
۳۷	..... ۱-۳-۱-۲ توکل در لغت و اصطلاح
۳۹	..... ۲-۳-۱-۲ تأثیر توکل در تبلیغ
۴۲	..... ۴-۱-۲ زهد
۴۲	..... ۱-۴-۱-۲ زهد در لغت و اصطلاح
۴۴	..... ۲-۴-۱-۲ تأثیر زهد در تبلیغ
۴۷	..... ۲-۲ اخلاق اجتماعی مؤثر در تبلیغ
۴۸	..... ۱-۲-۲ صبر
۴۸	..... ۱-۱-۲-۲ صبر در لغت و اصطلاح
۴۸	..... ۲-۱-۲-۲ امر به صبر
۵۱	..... ۳-۱-۲-۲ آثار صبر در تبلیغ
۵۴	..... ۲-۲-۲ حلم
۵۴	..... ۱-۲-۲-۲ حلم در لغت و اصطلاح
۵۵	..... ۲-۲-۲-۲ آثار حلم در تبلیغ
۵۷	..... ۳-۲-۲ مدارا
۵۷	..... ۱-۳-۲-۲ مدارا در لغت و اصطلاح
۶۰	..... ۲-۳-۲-۲ تأثیر مدارا در تبلیغ
۶۲	..... ۴-۲-۲ عفو و گذشت
۶۲	..... ۱-۴-۲-۲ عفو در لغت و اصطلاح
۶۴	..... ۲-۴-۲-۲ آثار عفو و گذشت در تبلیغ
۶۶	..... ۵-۲-۲ تواضع
۶۶	..... ۱-۵-۲-۲ تواضع در لغت و اصطلاح
۶۷	..... ۲-۵-۲-۲ آثار تواضع در تبلیغ
۶۹	..... ۶-۲-۲ خیرخواهی
۶۹	..... ۱-۶-۲-۲ خیرخواهی در لغت و اصطلاح
۷۳	..... ۲-۶-۲-۲ آثار خیرخواهی در تبلیغ
۷۴	..... ۷-۲-۲ عدالت
۷۴	..... ۱-۷-۲-۲ عدالت در لغت و اصطلاح

۷۶	..... ۲-۷-۲ آفات عدم عدالت
۷۷	..... ۳-۷-۲ آثار عدالت در تبلیغ
۷۹	..... ۸-۲-۲ شرح صدر
۸۲	..... فصل سوم: ویژگی های محتوای تبلیغی
۸۳	..... ۱-۳ حقانیت پیام تبلیغی
۸۶	..... ۲-۳ پیام تبلیغی هماهنگ با عقل انسان
۹۰	..... ۳-۳ هماهنگی با فطرت انسان
۹۰	..... ۱-۳-۳ امور فطری
۹۲	..... ۲-۳-۳ تأثیر فطرت در تبلیغ
۹۵	..... ۴-۳ فصاحت و بلاغت
۹۹	..... ۵-۳ ساده و روان بودن پیام
۱۰۳	..... ۶-۳ جذابیت پیام
۱۰۶	..... ۷-۳ جامعیت پیام
۱۰۹	..... ۸-۳ پیام متناسب با نیاز مخاطب
۱۱۱	..... ۹-۳ پیام هدایتگر
۱۱۵	..... فصل چهارم: اصول و روش های تبلیغی
۱۱۶	..... ۱-۴ اصول تبلیغی
۱۱۷	..... ۱-۴-۱ اصل گام به گام
۱۱۸	..... ۲-۴-۱ اصل تکرار و تداوم
۱۱۹	..... ۳-۴-۱ اصل ارتباط و جلب توجه
۱۲۲	..... ۴-۴-۱ اصل انگیزش
۱۲۳	..... ۵-۴-۱ اصل ارتباط محبت آمیز
۱۲۵	..... ۶-۴-۱ اصل تفاوت های فردی
۱۲۵	..... ۷-۴-۱ اصل استفاده از فرصت ها و موقعیت ها
۱۲۷	..... ۲-۴ روش های تبلیغی
۱۲۷	..... ۱-۲-۴ روش سخنرانی
۱۳۱	..... ۱-۲-۴-۱ خطابه
۱۳۴	..... ۳-۲-۴ فنون قابل استفاده در سخنرانی
۱۳۶	..... ۱-۳-۲-۴ تاریخ و داستان
۱۳۸	..... ۲-۳-۲-۴ تمثیل

۱۴۱	..... روش مناظره و مجادله ۲-۲-۴
۱۴۷	..... روش پرسش و پاسخ ۳-۲-۴
۱۵۱	..... ویژگی سؤال های خوب ۱-۳-۲-۴
۱۵۱	..... شرایط و آداب سؤال پرسیدن ۲-۳-۲-۴
۱۵۲	..... اهداف پرسش و پاسخ ۳-۳-۲-۴
۱۵۳	..... روش املاء ۴-۲-۴
۱۵۳	..... روش نوشتاری ۵-۲-۴
۱۵۳	..... نمونه ای از نامه ها ۱-۳-۲-۴
۱۵۶	..... روش عملی ۶-۲-۴
۱۵۷	..... شیوه مشاهده ای ۱-۶-۲-۴
۱۵۸	..... شیوه ایفای نقش ۲-۶-۲-۴
۱۶۰	..... شیوه نمایش ۳-۶-۲-۴
۱۶۱	..... معرفی الگو و اسوه ۷-۲-۴
۱۶۴	..... نتیجه
۱۶۸	..... منابع

مقدمه

برای رساندن پیام الهی، هدف اصلی انبیاء الهی، به ویژه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله تبلیغ بوده است. از آنجا که پیامبر در سراسر حیات تبلیغی خود نافذترین روش ها و شیوه های تبلیغ را در صدر اسلام ارائه کرده اند. شناخت سیره ی تبلیغی پیامبر از ابعاد گوناگون اصلی لازم است. مشاهده می شود در عصر کنونی که دشمنان با ابزارهای گسترده و همچنین بهره وری از روش های جدید برای تهاجم فرهنگی در جوامع اسلامی کوشش بسیار دارند پس بررسی روش ها و شیوه ها برای نشر پیام های الهی و مبارزه با مکتب های انحرافی نوظهور ضرورت یافته و از سویی دیگر مطالعه ی روش های تبلیغی، پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله و آگاه سازی جامعه به ویژه مبلغین از اصول و روش ها از مهمترین نیازهای عصر حاضر است.

پیامبر گرامی صلی الله علیه وآله برای احیای ارزش های راستین و حفظ و نگه داری آنها و همچنین معارف ناب الهی، اخلاق و فضایل انسانی و نیز ترویج احکام و مسائل علمی و عملی دین از هیچ تلاشی فروگذار نکردند، خصوصاً آنکه روش ایشان از کارآمدترین و مؤثرترین شیوه ها بود. ایشان با درایت تمام، آن شیوه که متناسب با مقتضای زمان بود، برگزیدند و مبانی و روش هایی ارائه دادند که شناسایی آنها در عصر حاضر کارساز و گره گشاست.

از این رو، شایسته است یک مبلغ ورزیده با تأسی از الگوی عالی بشریت و با کمک از کتاب الهی و اجتهاد خود در موقعیت ها و زمان ها گوناگون، بهترین شیوه ها را انتخاب کرده، تبلیغی مؤثر داشته باشد.

البته موفقیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در راستای رسالت مرهون عوامل و مؤلفه های زیادی است. در این نوشتار به برخی از این مؤلفه ها بیان شده در قرآن کریم را که نقش اساسی در موفقیت تبلیغی پیامبر صلی الله علیه و آله داشته است، پرداخته می شود. در فصل اول کلیات و تعاریف مفاهیم و در فصل دوم به مؤلفه اول تبلیغ یعنی اخلاق تبلیغی و در فصل سوم به مؤلفه دوم که همان محتوای تبلیغی و ویژگی های پیام است و در فصل چهارم نیز به مؤلفه سوم که اصول و شیوه های تبلیغی بکار گرفته شده از دیدگاه قرآن است.

فصل اول - کلیات و تعاریف

۱-۱ کلیات

۱-۱-۱ بیان مسئله

هر مکتبی دارای پیامی برای پیروانش است و از شیوه‌های خاصی برای ارسال پیام به مخاطبان خود بهره می‌گیرد که باهدف‌های اصلی آن مکتب ارتباط دارد. همه انبیاء از آدم علیه‌السلام تا حضرت خاتم صلی‌الله علیه و آله از سوی خدا فرستاده شدند تا پیام‌های الهی را به مردم برسانند و آن‌ها را هدایت کنند و از سوئی دین اسلام برترین پیام آسمانی را برای سعادت بشر آورده؛ پیامی که در مدتی کوتاه قلب حقیقت‌طلبان را به خود جذب کرد.

اسلام با تلاش و پشتکار حضرت محمد صلی‌الله علیه و آله در سرزمین حجاز ظهور یافت در سرزمینی که مردمان آن شهرت به تجاوز و غارتگری داشتند، اما بعد از ظهور اسلام در این سرزمین، آن‌ها صاحب فرهنگ ایثار و برادری شدند و اسلام در تمام سرزمین عربستان رسمیت یافت و حتی پیام اسلام به سرزمین‌های دورتر نیز رسید. تبلیغ و دعوت پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله بر پایه اصول و مبانی بود که توانست در اندک زمانی مکتب اسلام را در سراسر عربستان گسترش دهد و بر شرک و کفر غالب گردد.

توجه مبلغان به این موفقیت تبلیغی که تحول در فرهنگ مردمان عربستان را در پی داشت بسیار حائز اهمیت است و شناخت عوامل موفقیت رسول اکرم را ضروری می‌نماید. آگاهی از این عوامل و بکارگیری آن توسط مبلغان و متولیان تعلیم و تربیت در جامعه کنونی به دلیل تبلیغ‌های منفی و ضد اسلامی دولتهای استعمارگر که می‌کوشند با استفاده از فناوری و ابزارهای پیشرفته مانند؛ اینترنت و شبکه‌های ماهواره‌ای و... دین اسلام را به ورطه نابودی کشند.

پس باید در جهت خنثی کردن آن از کارآمدترین و موفقیت‌آمیزترین شیوه‌های تبلیغی استفاده کرد و برای این منظور با مراجعه به کتاب آسمانی و بررسی آیات روشنگرش در مورد تبلیغ نبی مکرم اسلام به‌عنوان انسان کامل که گفتار و رفتارش هدایت‌گراست، راه‌های توفیق در تبلیغ را استخراج نموده و بکار برده و بدین صورت برای مقابله با دشمنان از آن بهره جست.

این پژوهش برای پاسخ گویی به این پرسش اساسی سامان یافته است که علل موفقیت پیامبر در راه تبلیغ و نفوذ در دل‌ها چه بوده است؟ تلاش گردیده که این مهم براساس دیدگاه آیات قرآن به این پرسش پاسخ داده شود.

۱-۱-۲ پیشینه تحقیق

در جستجوی ابتدایی تحقیق مشابهی با این عنوان که با سبک و ساختار کنونی باشد مشاهده نگردید. البته با عناوین دیگری نزدیک به عنوان این پژوهش نمونه هایی یافت شد که عبارتند از:

۱- کتاب؛ سازوکارهای موفقیت در تبلیغ / مهدی آقا بابایی / مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمی اصفهان / بی تا. این کتاب با توجه به اینکه عنوان نزدیکی به عنوان این پژوهش دارد ولی به وظیفه عالمان دین و رمز پیروزی یوسف و سرمشق‌های زنده تبلیغات و رمز موفقیت پرداخته شده است.

۲- کتاب؛ موفقیت در تبلیغ / محمدحسین نبوی / قم / ذکری / ۱۳۹۲.

در فصل اول به مفهوم شناسی تبلیغ و فصل دوم به تبلیغ در عصر غیبت و در فصل سوم پاداش اخروی تبلیغ و در فصل چهارم به اهداف تبلیغ و در فصل پنجم اخلاق و خودسازی در تبلیغ و در فصل ششم خانواده و تفریق و در فصل هفتم هجرت بلندمدت و در فصل هشتم جلسات پرسش و پاسخ و در فصل نهم مناسبت‌ها و در فصل دهم مبلغان و مخالفان و در فصل یازدهم مسجد پایگاه تبلیغی است می‌پردازد. همان‌طور که مشاهده می‌شود در این کتاب هم به مباحث نوشتار حاضر اشاره‌ای نشده است.

۳- کتاب؛ شرایط موفقیت تبلیغ / محمدرضا ناجی / قم / دفتر تبلیغات اسلامی / ۱۳۷۰.

که به‌طور کلی به بیان ارکان تبلیغ می‌پردازد. در این کتاب شیوه‌های تبلیغی از جمله حکمت، موعظه، جدل، داستان، تمثیل، نمایش، تدرج، تکرار، اسوه، همراهی مطرح شده است و با ساختار پژوهش حاضر بسیار متفاوت است و به سایر مباحث اشاره‌ای نمی‌کند.

۴- مقاله: شیوه‌های تبلیغی پیامبر اعظم / هاشم محمدی / دین و سیاست / علمی - پژوهشی / شماره ۹ / پاییز ۱۳۸۵.

نگارنده در مرحله اول به شیوه‌های انفرادی مثلاً جذب سران قبائل و یا امتیاز دادن به افرادی برای جذب آنها به دین، رعایت حقوق افراد، همچنین جرأت مندی به اظهار نظر جوانان مصر به گناه، با نشان دادن مکارم اخلاقی، اظهار تواضع، شیوه ایجاد شوق و انتظار، شیوه بیدار کردن وجدان پرداخته است.

در مرحله دوم به شیوه های گروهی که شامل دعوت از خویشان، ایجاد اخوت بین مسلمانان، مناظره با مخالفان، استفاده از فرصت های استثنایی، خطابه و سخنرانی، رعایت اصل مشاوره در امور، اهمیت دادن به نظم و انضباط، بهره گیری از شخصیت های با نفوذ در تبلیغ می پردازد.

مرحله سوم شیوه های مرحله منطقه ای و عمومی را مورد بحث قرار می دهد که شامل دعوت آشکار، دعوت صلح جویانه، بهره گیری از اجتماعات منطقه ای، مهاجرت منطقه ای، اعزام گروه های تبلیغی، انعطاف پذیری در تبلیغ.

در مرحله چهارم شیوه های تبلیغ جهانی. مانند دعوت سران کشورهای مختلف و... پرداخته است. با توجه به سر فصل ها مشاهده می شود شیوه های مطرح شده با شیوه های مطرح شده در نوشتار حاضر بسیار متفاوت است. که مباحث آن قلمرو مراحل تبلیغ پیامبر اعظم به شیوه های انفرادی و گروهی تبلیغ، شیوه های تبلیغ جهانی که به طور کلی به مراحل تبلیغی اشاره دارد.

۵- مقاله عوامل موفقیت در تبلیغ/ محبوبه عظیم زاده آرانی/ مبلغان/ شماره ۱۶۱/ بهمن ۱۳۹۱. در این مقاله به عوامل موفقیت یعنی انگیزه مبلغ، ویژگی های مبلغ، محتوای تبلیغ و شیوه تبلیغ، ابزارهای تبلیغی را عنوان کرده و سپس به صفاتی چون اخلاص، راستگویی، صبر، بردباری و شجاعت می پردازد. لذا مقداری بحث های اخلاقی آن با پژوهش کنونی مشابهت وجود دارد.

۶- مقاله شرایط موفقیت در تبلیغ/ محمد محمدی گلپایگانی/ مبلغان/ شماره ۴۵/ سال ۱۳۸۲. در این مقاله عامل موفقیت پیامبران را هجرت می داند و سپس به شرایط هجرت می پردازد. با توجه به عنوان مقاله فقط به یک عامل موفقیت از دیدگاه نگارنده می پردازد.

۷- موفقیت در تبلیغ/ محمد کرتی/ مبلغان/ شماره ۱۰/ دی ۱۳۷۸.

مقاله به عوامل مؤثر در تبلیغ پرداخته و آن را به دو دسته درونی و بیرونی تقسیم می کند: در شرایط بیرونی ویژگی های یک پیام که باید قابل اثبات و استدلال باشد و با احساسات عالی و دقیق بشر هماهنگ باشد علاوه بر آن با نیازها و انگیزه های مخاطب هماهنگی داشته باشد و اینکه پیام اسلام دارای این ویژگی ها است و سپس به مسائل مربوط مخاطب می پردازد که در چه جایگاه مذهبی و درجه ایمان و ظرفیت فکری و پایگاه اجتماعی و موقعیت روانی قرار دارد و در قسمت بعد به ویژگی های مبلغ می پردازد که باید دارای آگاهی، ایمان به هدف، عمل، نرمخویی، تواضع، طرح و تدبیر، اراده و پشتکار، بی نیازی، شرح صدر و صبر می پردازد. آنگاه به خصوصیات می پردازد که مبلغ باید از آن ها پیراسته باشد. مانند تکلف، عوامفریبی، شتابزدگی و در قسمت آخر نیز به شرایط درونی می پردازد و در این قسمت به نوع تبلیغ و روشی که صورت می گیرد و روشهای تبلیغی حکمت موعظه و مجادله را مورد

بحث و بررسی قرار می‌دهد. همانطور که دیده می‌شود در قسمت ویژگی‌های یک پیام و خصوصیات مبلغ مقداری مشابهت وجود دارد.

۸- پایان‌نامه؛ تحلیل و بررسی شیوه‌های تبلیغی حضرت نوح و حضرت ابراهیم و حضرت محمد را با یکدیگر/ دکتر: محمدعلی لسانی فشاری/ نگارش: علی‌اصغر ثابتی/ ۱۳۷۴.

در بخش اول به کلیات و تعاریف و بخش دوم شرایط فرهنگی اجتماعی حضرت نوح و پیامبر و بخش سوم بررسی و تحلیل شیوه‌های تبلیغی حضرت نوح و پیامبر اسلام در بخش چهارم مقایسه بین شیوه‌ها و تعیین وجوه اشتراک و افتراق. شیوه‌هایی که در این نوشتار بیان شده بیم و امید دادن به مردم و شیوه نصیحت یادآوری نعمت‌های الهی، دستمزد نخواستن از مردم، شیوه معجزه و بینه، بحث و جدل، مداومت در تبلیغ، شیوه استفاده از اسلوب‌های تبلیغی، شیوه دعا و نفرین، که شیوه‌های تبلیغی حضرت نوح علیه السلام می‌باشد. در قسمت بعد انداز خویشان، دعوت قبائل به اسلام، مسافرت تبلیغی، هجرت، خطابه، اعزام مبلغ، موضع‌گیری در برابر خرافات، ارتباط با وفود، ارسال نامه، شیوه‌ی بیم و امید، بیان نعمت‌های الهی و دستمزد نخواستن، موعظه و نصیحت، جدل و مناظره، با استفاده از آیات است.

۹- سیره پیامبر شروع دعوت از خانواده، دعوت خویشان، مسافرت تبلیغی، ارتباط شخصی، هجرت، پیمان اخوت، خطابه، اعزام مبلغ، موضع‌گیری در برابر خرافات، پذیرفتن وفود، ارسال نامه دارد که در سیره نوح این شیوه‌ها وجود ندارد. شیوه انعطاف ناپذیری نیز فقط در سیره تبلیغی وجود دارد.

ملاحظه می‌شود شیوه‌های ذکر شده با شیوه‌های بیان شده در نوشتار حاضر متفاوت است.

۱۰- پایان‌نامه: اخلاق تبلیغ دین در سیره و سخن امام صادق علیه السلام/ استاد راهنما: خانم دکتر مهدیه مستقیمی/ مشاور: دکتر اکبر میرسپاه/ نگارش: کبری هواسی/ سال ۱۳۹۴.

نگارنده در بخش اول به کلیات و در بخش دوم به مبانی و اصول اخلاقی تبلیغ در سیره و سخن امام صادق علیه السلام پرداخته که در دو فصل تنظیم شده و در فصل اول خدانشناسی و بحث انواع توحید را دارد و همچنین بحث نبوت و امامت و در همین فصل به جهان‌شناسی و انسان‌شناسی نیز پرداخته است. در فصل دوم اصول اخلاقی تبلیغ در سیره و سخن امام صادق علیه السلام مانند: تکریم و احترام، تغافل، محبت و رحمت در تبلیغ، گذشت و مدارا، خوشرویی، صبر و پایداری، سعه صدر، متناسب با ظرفیت مخاطب و اصل تقیه اختصاص یافته است. در بخش سوم به اخلاق در روشهای تبلیغی امام صادق علیه السلام و برخورد ایشان با اقشار اجتماعی و فرهنگی را مطرح کرده است که در دو فصل تنظیم شده که فصل اول شیوه احتجاج، موعظه حسنه، جدال احسن، پرسش و پاسخ، مناظره و گفتگو،

آموزش، قصه و داستان، عبرت‌های تاریخی، تمثیل، شیوه استفاده از لحن عاطفی، شعر، توجه به نکات هیجانی و احساسی پرداخته است. فصل دوم: شیوه برخورد با جوانان، شاگردان، خویشان، غلامان، فرزندان، بازرگانان، حاکمان، مخالفان، فرقه‌های انحرافی پرداخته است.

مشاهده می شود بخش دوم - فصل دوم که مربوط به اخلاق است بعضی از عناوین آن در نوشتار حاضر مطرح شده است. در بخش سوم- فصل اول نیز چند روش آن با این پژوهش کنونی مشترک است.

۱۲- روش تبلیغ انبیا در قرآن/ استاد راهنما: حسین کارآمد/ مشاور: محمد شریفی نیا/ نگارنده: محمد باقر رجائی/ سال ۱۳۸۴.

این پژوهش در پنج فصل تنظیم شده فصل اول کلیات و در فصل دوم عناصر و ابزار ارتباط که این فصل ویژگی های شخصیتی یک مبلغ را مانند اخلاص، ایمان، شجاعت و تواضع، صبر، بی نیازی، شرح صدر، هدایت یافته را مطرح کرده و در ادامه ویژگی علمی مبلغ مانند علم، مهربانی، دلسوزی، خوش سابقه بودن و ابزارهای تبلیغ مانند رایانه، ماهواره، مطبوعات، تلویزیون و فصل سوم نیز به ویژگی های تبلیغ انبیا مانند دعوت به توحید، معاد، تقوا و فضایل اخلاقی پرداخته که به نوشتار حاضر مربوط نیست در فصل چهارم به روش گفتاری و تبلیغی انبیا مانند بشارت و انداز، تذکر و بعد روش های خاص پیامبرانی چون حضرت نوح، ابراهیم، موسی، پیامبر اسلام را مطرح می کند که روش تبلیغ پیامبر اسلام را گام به گام، دعوت خویشان، دعوت عمومی و به سراغ مخاطب رفتن، تبلیغ گروهی، عدم درخواست مزد و اجر در فصل پنجم روش الگوی عملی انبیا را مورد بحث قرار می دهد و حضرت نوح را اسوه استقامت و حضرت یعقوب را اسوه صبر و بردباری و حضرت یوسف را اسوه عفت و امانت ذکر می کند.

۱۳- شیوه تبلیغ انبیا اولوالعزم در قرآن کریم/ استاد راهنما: دکتر علی شیخ الاسلامی/ مشاور: دکتر ولی الله نقی پور فر/ نگارش: فاطمه غلامی/ مرداد ۱۳۷۷. که این پژوهش در چند فصل تنظیم شده است. در فصل اول کلیات و فصل دوم به بحث شیوه تبلیغ پیامبر مربوط می شود که به موضوع حکمت علمی و عملی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پرداخته و شیوه هایی چون هجرت، پیمان برادری، موعظه حسنه، محور تبشیر، و محور انداز، تذکر، جدال احسن مطرح شده و در فصول بعدی به ترتیب به شیوه تبلیغ حضرت نوح، ابراهیم، موسی و عیسی علیهم السلام پرداخته است.

بنابراین مشاهده شد که در رابطه با موفقیت در تبلیغ آنچه در قالب کتاب‌ها و مقالات و پایان‌نامه‌ها نوشته شده‌اند در آن‌ها به‌طور کلی به ارکان موفقیت در تبلیغ پرداخته است و یا عمدتاً در رابطه با روش‌های تبلیغ بوده‌اند که روش تبلیغی یکی از ارکان موفقیت در تبلیغ است در حقیقت به علل موفقیت پیامبر در راه تبلیغ آن هم از دیدگاه آیات به‌طور کلی و مستقل پرداخته نشده است. مقالاتی هم در زمینه موفقیت پیامبر صلی‌الله علیه و آله نوشته شده که فقط بررسی یک یا چند عوامل موفقیت پرداخته‌اند.

در نوشتار حاضر سعی شده به عوامل موفقیت پیامبر اکرم در تبلیغ بپردازد. در فصل دوم نوشتار که اخلاق تبلیغی است اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی پیامبر در تبلیغ مطرح شده و در فصل اصول و روش‌های تبلیغ هم که در سایر کتاب‌ها و مقالات خلط زیادی بین اصول و روش شده بود کمی از آن خلط کاسته شده است ولی به نظر نگارنده هنوز تا صورت ایده آل آن فاصله است.

۱-۱-۳ ضرورت تحقیق

تبلیغ و دعوت مردم از ارزش‌های الهی و از برنامه‌های مهم پیامبران بوده است بنا به آیه ۳۳ فصلت که می‌فرماید: دعوت به‌سوی خدا بهترین گفتار و به بیان آیه ۱۱۰ آل‌عمران دعوت‌کنندگان به‌سوی حق برترین امت معرفی شده است. همچنین بدیهی است که تبلیغ وظیفه‌ای همگانی و بر هر مسلمانی واجب هست در حد توان اسلام را با گفتار و کردار خود معرفی کند برای موفقیت در این امر نیازمند الگوی تبلیغی هستیم. به‌تصریح قرآن کریم پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله در همه زمینه‌ها الگوی کامل برای یک مسلمان است مطالعه روش‌های معاشرت و دعوت پیامبر و رفتار ایشان با مخالفان و آشنا شدن جامعه با اصول و روش‌های تبلیغی برای توفیق در امر ارشاد مردم از مهم‌ترین نیازهای جامعه کنونی است.

امروزه باوجود حجم‌های تبلیغاتی دشمنان باید به فکر چاره بود و راه‌حل آن را می‌بایست از آیات قرآن به دست آورد چرا که امروزه دشمنان اسلام از راه‌های مختلف می‌کوشند تا اسلام را که مانع فتوحات و حکومت آنان برجهان است را از بین ببرند. لذا بر مبلغان و کسانی که به هر نحوی در امر تعلیم و تربیت مداخله دارند لازم است که با شیوه‌های تبلیغات و عوامل مؤثر بر کامیابی در این امر را بشناسند و بکار گیرند. برای شناخت شیوه‌های تبلیغی مراجعه به کتاب راهنمای بشر در این زمینه بسیار کارساز است. بدین صورت است که ضرورت نیاز به بررسی در آیات قرآن کریم و تأسی به رسول خدا به‌عنوان اسوه تبلیغی روشن می‌گردد. دانستن اینکه پیامبر اسلام چه عواملی را مدنظر قرار دادند که در امر رسالت توفیق یافتند و تبلیغ موفق آن حضرت می‌تواند همچون چراغی روشنگر راه مبلغان باشد.

۱-۴ اهداف و کاربردها

هدف اصلی از این پژوهش این است که با بررسی در آیات قرآن عللی را که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در سراسر حیات تبلیغی خود بکار برده و سبب توفیق حضرت شده‌اند شناخته شود. از آنجا که در یک تبلیغ موفق، نقش مبلغ بسیار ویژه و مؤثر است چرا که خصوصیات اخلاقی در یک تبلیغ کارآمد بسیار ضروری است و همچنین آگاهی برای بکارگیری اصول و روشهای تبلیغی لازم است. لذا یکی از فواید شناسایی این علل توجه دادن به مبلغین دینی به جهت تأثیرگذاری و بالا بردن کارایی و انجام یک تبلیغ مؤثر است.

هدف های فرعی این پژوهش آن است که با بررسی در آیات قرآنی، اخلاق تبلیغی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در بُعد اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی از آیات حاصل شود و اینکه پیام تبلیغی حضرت چه ویژگی هایی داشته که سبب اقناع مخاطبان آن عصر شده است، و علاوه بر آن، ایشان از چه روش ها و شیوه های تبلیغی بهره برده است که تبلیغ موفق و مؤثری گردیده است که همه این موارد از عناصر یک تبلیغ است.

۱-۵ سؤال های تحقیق

سؤال اصلی:

علل موفقیت پیامبر (ص) در راه تبلیغ و نفوذ در دل ها از نظر آیات قرآن کریم چه بوده است؟

سؤال های فرعی:

۱- تأثیر اخلاق در تبلیغ پیامبر به چه صورت بوده است؟

۲- ویژگی های محتوای تبلیغی پیامبر چه بوده است؟

۳- پیامبر از چه اصول و روش هایی برای تبلیغ استفاده کرده است؟

۱-۶ فرضیه های تحقیق

پیش فرضیه های تحقیق:

۱- موضوع تبلیغ برای هر مکتب، مذهب، حزب و گروه در همه زمان ها مهم بوده و بزرگ ترین نقش

را در معرفی، نشر و حفظ اصول مبانی آن ها و پیروانشان ایفا کرده است.